

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-87-39>

УДК 330.341.1

СУТНІСТЬ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ESSENCE AND INSTITUTIONAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF A MODERN INCLUSIVE ECONOMY: THEORETICAL ASPECT

Юхименко Петро Іванович

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та економічної теорії,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-1872>

Бібіков Ігор Володимирович

аспірант,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4417-3370>

Yukhymenko Petro, Bibikov Igor
Bila Tserkva National Agrarian University

У статті розкрито інституціональне наповнення економічного змісту категорії «інклюзивна економіка», з'ясовано її сутнісні ознаки, принципи та архітектурні компоненти. Визначено найважливіші її складові, що є визначальними та кардинально відрізняють систему організації суспільно-економічних відносин за умов інклюзивності від традиційних економічних систем, серед яких: вільний доступ до суспільних економічних благ, справедливість, забезпечення рівних можливостей, стабільність. Доведено, що формування інституціонального середовища становлення і розвитку інклюзивної економіки сприяє формуванню позитивного ефекту інклюзивного економічного зростання, результати якого спрямовані на розв'язання проблем нерівності, бідності та розривів у рівні добробуту і якості життя населення світу.

Ключові слова: інклюзивність, інклюзивний розвиток, інклюзивна економіка, інституціоналізація інклюзивної економіки.

The article examines the institutional content of the economic content of the category of "inclusive economy", identifies its essential features, principles and architectural components. Based on the analysis of the formation of the institutional environment, the characteristic features of an inclusive economy are generalized and supplemented, and its most important components are identified, which are decisive and radically distinguish the system of organization of socio-economic relations under the conditions of inclusiveness from traditional economic systems, including: free access to public economic goods, justice, ensuring equal opportunities, stability. It is determined that the formation of an institutional environment for the formation and development of an inclusive economy contributes to the formation of a positive effect of inclusive economic growth, the results of which are aimed at solving the problems of inequality, poverty and gaps in the level of well-being and quality of life of the world's population. It is shown that the institutionalized concept of inclusive growth has a multidimensional systemic nature and is aimed at achieving socio-economic progress. In the research process, such methods as monographic, logical, scientific abstraction, analysis and synthesis, tabular, etc. were used. The methodological basis of the study was scientific publications, materials from official websites of international organizations, and other sources. It is concluded that inclusive economic development has a long-term perspective, since the main emphasis of its institutionalization is on productive employment as a means of reducing the income stratification of society and increasing the level of well-being of the less well-off segments of the population, which ultimately should ensure a preserved ecology and a healthy society. The scientific novelty of the results obtained lies in the comprehensive generalization of theoretical, institutional and applied provisions regarding the filling of the economic content of inclusive economic development as the basis of its modern development.

Keywords: inclusiveness, inclusive development, economic growth, inclusive economy.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі та економічній нестабільності проблеми посилення соціальної нерівності привертають все більше увагу науковців та зумовлює постановку перед ними завдання пошуку нових концепцій збалансованого розвитку. У зв'язку з цим в новому економічному просторі все більшого поширення набуває концепція інклюзивної економіки, яка змінює економічні пріоритети розвитку і в першу чергу спрямована на задоволення інтересів усіх членів соціуму. Особливо актуальність втілення її принципів постає перед Україною, громадяни якої не втрачають віри в перемозі у боротьбі із ворогом, а науковці уже ведуть пошуки найефективніших заходів щодо повоєнного відновлення національної економіки. У представленому Плані відновлення України в Лугані 4–5 липня 2022 року, який розраховано на 10 років особливо наголошено на принцип інклюзії, на необхідності інклюзивного підходу та застосуванні принципу спільної відповідальності в процесі відновлення для забезпечення його успіху. Це обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічну основу дослідження складають матеріали ФАО [30], міжнародних форумів [37], де визначено найважливіші цілі інклюзивної економіки. Особливості інклюзивного розвитку економіки, а також можливості його досягнення у країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку розкривають Бобух І., Щегель С. [1], концепцію інклюзивності, як основу економічної розбудови України обґрунтовують Воробйова Н., Гаврилюк С., Литвинова Т. [4], Основні детермінанти розвитку економічних процесів та основні складові інклюзивної економіки узагальнює Овагім Г. Арутюнян [16]. Варто відзначити, що значна кількість наукових праць присвячується окремим аспектам інклюзивної економіки. Так, проблеми інклюзивних інвестицій та інновацій, креативної економіки окремих регіонів розкрито в працях Шуль С. [10], обґрунтуванню ключової ролі аграрного бізнесу як каталізатора інклюзивного галузевого та соціально-просторового розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та районів України в системі регуляторного впливу державних та самоврядних інститутів досліджували Павлов О. [17], Гуров А. [7], Степаненко С. [21]. Структуру інституційної моделі інклюзивного розвитку аграрного середовища визначено Майовець

Є. і Майовець Ю. [15], проблеми, які пов'язана з вагомим значенням у формуванні інклюзивної економіки відтворення ресурсного потенціалу агробізнесу та соціальну інклюзію як пріоритетом розвитку аграрного сектору і сільських територій аналізує Краус Н. [36]. Глобальні тенденції сучасної інклюзивної економіки з точки зору практики розкривають Зварич І., Бродовська О. [39] та ін. Незважаючи на багатогранність досліджень потребує поглиблення проблема систематизації інституціонального формування економічного змісту інклюзивної економіки та її пріоритетів на різних етапах суспільного розвитку.

Мета статті. Метою даної статті є поглиблення теоретичних основ економічного змісту інклюзивної економіки та визначення її пріоритетних напрямків розвитку в процесі формування інституціонального порядку її реалізації. В процесі дослідження використані такі методи, як монографічний, логічний, наукової абстракції, аналізу і синтезу, табличний тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вхідження України в нове європейське економічне середовище вимагає дотримання усталених міжнародних стандартів у галузі прав людини та передбачає позиціонування та розбудову гуманістичної складової держави, такої, що забезпечує умови реалізації прав і свобод її громадян, а також їх захист. Ці обставини зумовлюють відповідне корегування стратегічних перспектив та програм розвитку держави у бік максимального врахування інтересів суб'єктів громадянського суспільства. Реалізація цих напрямів засвідчив його більш широкий зміст, який увібрав у себе абсолютно всі галузі, незважаючи на ще відсутність його суспільного сприйняття в Україні. Для більш глибокого розуміння інституціоналізації даної концепції простежимо зміни які її сформували в процесі суспільного розвитку (табл. 1).

Отже на першому етапі становлення інклюзії в економіці був започаткований створенням ООН і двох «Бретон-Вудських інститутів» – МВФ та МБРР (Світового банку) процес зведення в єдине (to marry) і нероздільне політичні аспекти цих агентств з практичними бізнес-асpekтами, економічними аспектами, що мало сприяти миру, забезпечення прав людини, валютній стабільності та економічному розвитку. Вони сформували основи практичного переходу до розбудови інклюзії повоєнного устрою світової економіки, які майже три десятиліття поспіль виконували

Таблиця 1

Інституціоналізація інклюзивної концепції економічного розвитку

Період (роки)	Обставини	Цілі	Підходи
1	2	3	4
Друга пол. 40-х XX ст.	Завершення світової війни; створення ООН/ Бреттон Вудських установ (міжнародні фінансові установи, ТНК, міжнародні корпорації тощо)	Сприяти миру, правам людини, валютній стабільності та розвитку, інтеграції у світову економіку країнам що розвиваються	Інвестиції у відбудову зруйнованого війною господарства та зміцнення урядів країн, безпеку, перебудову та самозабезпечення країн
50-ті рр. XX ст.	Післявоєнна деколонізація економік; активізація світової торгівлі, формування відкритої економіки у більшості країн світу	Зростання ВВП країн світу, добробуту їх населення	Інвестиції у розвиток та інфраструктуру; сприяння «великому поштовху» економічного розвитку.
60-ті рр. XX ст.	Для посилення розвитку ринкової економіки та демократії засновано у 1960 р. ОЕСР (Organization for Economic Cooperation and Development), МАР (Міжнародну асоціацію розвитку) та ПРООН (United Nations Development Programmer) у 1966 році	Їх діяльність спрямована на скорочення бідності шляхом підтримки економічного зростання країн що розвиваються, зайнятості, рівноваги платіжного балансу, угоди з прав людини	Економічний дуалізм; цінова політика; збалансоване зростання; між сільським господарством та промисловістю; сприяння експорту; інвестиції в с/г та людський капітал; усвідомлення екстерналізованої екологічної поведінки
70-ті рр. XX ст.	діалог Північ-Південь; створення ЮНЕП (United Nations Environment Programmer) у 1972 році та НМЕП (New International Economic Order) в 1974 р.	Започаткування діалогу щодо зв'язку між економічним зростанням, забрудненням повітря, води та океанів та добробутом людей у всьому світі, визначальними стають показники ВВП на душу населення	Інвестування в неформальний сектор, людський капітал, інноваційні технології, розподіл доходів; стимулювання підприємництва; усвідомлення потреби організованого впливу на розвиток та навколишнє середовище
80-ті рр. XX ст.	Боргові кризи країн, що розвиваються; скорочення інвестицій у державному секторі, стимулювання експорту, девальвація валюти.	Макроекономічна стабільність і фінансова дисципліна; доповідь Брундтланд 1987 року «Наше спільне майбутнє», формування концепції сталого розвитку	Ендогенне зростання; SAP (автоматизація бізнес-процесів); інвестування в лібералізацію, в базові потреби приватизацію; роль ринків; прямі іноземні інвестиції; сталий розвиток
90-ті рр. XX ст.	Падіння Берлінської стіни; розвал соціалістичного табору; визнання екологічної кризи	Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992 р.); як пріоритети розвитку: сприяти розвитку людського капіталу, забезпечення прав, можливостей, засобів існування, свобод реалізації особистості;	Зміцнення соціального та людського капіталу, гендерних питань та питань розширення прав і можливостей; сприяння належному управлінню та участі громадянського суспільства; екологізація бізнес-процесів

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Перше десятиліття XXI ст.	Прийняття Цілей розвитку тисячоліття (2000 р.); Монтеррейська конференція (2002 р.); Паризька декларація (2007 р.); Консенсус ЄС (2007 р.); фінансова криза 2008 р.	Сприяння сталому розвитку; ризик слабкої стійкості розвитку.	Сприяння економічному, екологічному та соціальному розвитку;
Друге десятиліття XXI ст.	Зростання нерівності в країнах; фінансові кризи; безробіття; екологічні кризи; означення Цілей сталого розвитку ООН (2015 р.)	Сприяння сталому розвитку; ризик слабкої стійкості; сприяння інклюзивному розвитку	Повернення до теорій зростання та зайнятості; зелена економіка та інклюзивне зростання, інклюзивний розвиток; теорії багатства, економіки та розвитку
Третє десятиліття XXI ст.	Куньмінсько-Монреальська глобальна рамкова угода про біорізноманіття (2022 р.); технологічний бум; геополітичні зміни: екологія та енергетика; суспільні зміни.	Розвиток штучного інтелекту, квантових обчислень, розширення технологій 5G та 6G; значні міжнародні конфлікти, зміна світопорядку; боротьба зі змінами клімату.	Інвестування у сфері захисту біорізноманіття; пошук майбутнього штучного інтелекту людством... з людством... і для людства; активний перехід до інклюзивної економіки, альтернативних джерел енергії

Джерело: сформовано авторами на основі [14; 20 ;25; 27]

функцію фінансового сприяння відбудови економіки світу, сприяючи її інтеграції. Майже кожен із проєктів МБРР до сьогодні має на меті соціально-економічну трансформацію у напрямі розвитку плюралістичного суспільства. А їх місія не допустити у майбутньому помилок, які, на думку багатьох, стали основними економічними причинами Другої світової війни [24].

Поступова відбудова економіки та засудження нацизму і фашизму на міжнародному рівні актуалізувала принципи першості прав людини, права націй на самовизначення, свободи вибору форми державного правління, які були покладені в основу діяльності ООН. Формування нової структури системи міжнародних відносин на демократичних принципах, повоєнне послаблення європейських держав метрополій, вихід на політичну арену прогресивних колонізованих національних еліт, частина представників яких здобула освіту у провідних університетах держав-метрополій, зумовили впотужню хвилю деколонізації та регіоналізацію світових економічних і політичних процесів, зокрема у Західній Європі. Еволюція Співдружності націй у перші повоєнні

десятиліття призвела до відчутної зміни формату зверхності монополій у системі постколоніального об'єднання в напрямі його послаблення та поступового переведення взаємин суб'єктів взаємодії на рівень рівноправного партнерства [5].

Подальшим формуванням архітектури міжнародних інститутів інклюзивної економіки стало створення ОЕСР 14 грудня 1960 року ст. 1 Конвенції визначала проведення політики, спрямованої на досягнення найвищого сталого економічного зростання та зайнятості та підвищення рівня життя в країнах-членах, за збереження при цьому фінансової стабільності, і таким чином сприяння розвитку світової економіки; сприяння подальшому економічному зростанню як у країнах-членах, так і в країнах, що не є членами, в процесі економічного розвитку; сприяння розширенню світової торгівлі на багатосторонній, недискримінаційній основі відповідно до міжнародних зобов'язань [28] На практиці створенням у 1971 році в рамках ОЕСР Комітету з охорони навколишнього середовища, який нині має назву Комітет з екологічної політики

(Environment Policy Committee) вона стає першою у світі міжнародною організацією, яка створила інституційну платформу для обговорення екологічних проблем на світовому рівні. А вже 26 травня 1972 року Рада ОЕСР схвалила ініційовану цим Комітетом Рекомендацію про керівні принципи, що стосуються міжнародних економічних аспектів екологічної політики, чим вперше у міжнародній практиці було запроваджено принцип «забруднювач платить», який на сьогоднішній день виступає одним з галузевих принципів міжнародного права навколишнього середовища. На міжнародному рівні він знаходить нормативне закріплення лише у Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку 1992 року.

Не менш важливу роль у розвитку інклюзії в економіці відіграла заснована в 1960 році МАР (Міжнародна асоціація розвитку), яка служить рятівним колом для 78 країн і є найбільшим постачальником основних соціальних послуг у цих країнах. Поглибило цей інклюзивний розвиток створення ПРООН (UNDP) при ООН на підставі резолюції Генеральної Асамблеї від 22 листопада 1965 року шляхом об'єднання Розширеної програми технічної допомоги ООН і Спеціального фонду, яка є найбільшим міжнародним каналом надання багатосторонньої технічної та передінвестиційної допомоги країнам що розвиваються. ПРООН керується Цілями сталого розвитку та Конвенціями ООН, до яких приєдналися 170 країн світу, спрямованих на боротьбу із бідністю у сільських районах шляхом впровадження ефективних моделей соціального і економічного розвитку та, що мало надзвичайно важливе значення, розвитку довкілля, а також шляхом підтримки демократичних процесів, установ та мереж. Отже, діяльність відмічених міжнародних інститутів створених у 60-ті роки ХХ ст. була спрямована на скорочення бідності шляхом підтримки економічного зростання, зайнятості, рівноваги платіжного балансу, угоди з прав людини, найважливіших складових інклюзивного розвитку.

Питання практичної реалізації збереження екосистеми в інтересах людства було відображено у Програмі ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) створеної у 1972 році після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища. ЮНЕП стала основним органом ООН в сфері охорони навколишнього середовища, який покликаний забезпечувати керівництво і сприяти співробітництву в інтересах навколишнього серед-

овища шляхом стимулювання діяльності, інформування та надання допомоги з метою покращення якості життя. А принципи справедливості розвитку економічних відносин в постколоніальний період були сформульовані в «Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку», яку Генеральна Асамблея ООН ухвалила 1 травня 1974 року. Їх основною метою було подолання «економічного колоніалізму» та реструктуризація світової економічної системи задля досягнення справедливості, рівності та взаємозалежності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Можна констатувати, що саме у 60–70-ті роки ХХ ст. на світовому рівні здійснено усвідомлення екологічних проблем для подальшого цивілізаційного розвитку, розпочався період моделювання глобальних екологічних процесів, необхідність обмеження зростання виробництва та споживання обмежених природних ресурсів для збереження їх майбутнім поколінням.

Усвідомлення проблем спільного майбутнього розвитку для людства прискорили розпад Бреттон-Вудської валютної системи у 1971 р., нафтова кризи 1973 р. і кризи фондового ринку 1973–1974 років, що спричинили економічний спад, який охопив практично всі країни Заходу. Аналіз проблем, що зумовили кризу здійснила Міжнародна (Світова) комісія з довкілля і розвитку, яка працювала з 1984 по 1987 рр. і підготувала свою доповідь у вигляді книги «Наше спільне майбутнє», в основі якої лежала «Концепція сталого розвитку». У Звіті Брундтланд Г. Х. відмічається, що критичні глобальні екологічні проблеми є насамперед результатом величезної бідності Півдня та нестійких моделей споживання та виробництва на Півночі [26]. В цьому Звіті було запропоновано стратегію сталого розвитку (Sustainable Development), яка об'єднує розвиток і навколишнє середовище, а у 1989 році після її обговорення на Генеральній Асамблеї ООН, було вирішено організувати Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку. Звіт Брундтланд закладає засади чотирьом основним вимірам інклюзивного розвитку: (1) збереження довгострокової екологічної стійкості, (2) задоволення основних потреб людини, (3) сприяння внутрішньо-генераційній та (4) міжгенераційній справедливості [32].

Питання захисту довкілля й забезпечення здоров'я людей на основі концепції екологічної ефективності знайшли подальший розвиток у Рамковій конвенції ООН про зміну клі-

мату (РКЗК, англ. United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC), сторонами якої є 196 країн, включно з Україною. У рамках РКЗК у 1997 році було укладено Кіотський протокол (діяв до 2020 року) – перша спроба країн домовитись на міжнародному рівні про скорочення викидів ПГ (парникових газів), що, відповідно, почало спонукати їх до розробки планів з декарбонізації та звітування про прогрес і результати [17, с. 275], поглибивши цим зміст сталого розвитку через поєднання збалансованого підходу до економічного зростання, соціальної рівності та охорони довкілля. Цим було покладено початок інституціоналізації інклюзивної економіки, продовженням якої стала підписана Паризька угода (ПУ) у 2015 році, яка наразі є основою глобальної кліматичної політики, відповідно якої зміна клімату сьогодні сприймається урядами не лише як питання захисту довкілля й забезпечення здоров'я людей, а й як визначальний фактор економічної стратегії та розвитку національних економік.

Пошук рішень для подолання проблем фінансування інклюзивного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються було започатковано рішенням Монтеррейської конференції (Міжнародна конференція з фінансування розвитку) під егідою ООН, яка відбулася 21–22 березня 2002 року в місті Монтеррей, Мексика. Прийняті на ній декларації зміцнюють розуміння того, що розвиток вимагає не лише зовнішньої допомоги, а й ефективного управління всередині кожної окремо взятої країни, покращення інвестиційного клімату та справедливої міжнародної фінансової системи.

Інклюзія принципів гуманізації розвитку на рівні ЄС була закріплена в Європейському консенсусі про гуманітарну допомогу, підписаному в грудні 2007 року Радою ЄС, Європейським парламентом і Європейською комісією (далі – Консенсус). В основі Консенсусу була інституціоналізація спрямування економічної діяльності на підвищення узгодженості, ефективності та якості гуманітарного реагування ЄС. Основні цілі гуманітарної діяльності країн членів ЄС, закріпленими в Консенсусі, були сформовані на принципах інклюзії, зокрема: збереження життя; запобігання та полегшення страждань; сприяння збереженню людської гідності перед обличчям стихійних лих та антропогенних катастроф. Вони заклали фундамент інклюзивної економіки, так як на основі положень Консенсусу країни та інституції ЄС погоджувалися працювати в єдності та скоор-

диновано взаємодоповнюючи один одного, а також активно підтримувати міжнародну всеохоплюючу координуючу роль ООН.

Початок XXI століття ознаменувався поглибленням рішень інклюзивного розвитку через так званий «Сталий розвиток». Вересневий 2000 року Саміт Тисячоліття ООН за присутності лідерів 189 країн ухвалив Декларацію Тисячоліття, взявши зобов'язання співпрацювати для підвищення глобальної безпеки, добробуту та справедливості. Визначені вісім ключових цілей, відомих як Цілі розвитку тисячоліття, які були прийняті у 2001 році, зосереджувалися на соціальному прогресі, включаючи боротьбу з бідністю, голодом, покращення освіти та розширення прав жінок. Три з цих цілей стосувалися охорони здоров'я, завдяки яким глобальна допомога у сфері охорони здоров'я збільшилася втричі – з 12 мільярдів доларів США у 2001 році до 36 мільярдів доларів США у 2013 році [34], що дало змогу створити додаткові механізми для досягнення цілей, через такі інститути як Альянс Гаві та Глобальний фонд для боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією. Важливий подальший крок інклюзії у розвитку був закріплений Паризькою декларацією про ефективність допомоги (2005), завдяки рішенням якої було запроваджено принципи національної відповідальності, узгодженості та взаємної підзвітності. Основна увага зосереджувалася на вимірюваних результатах, де прогрес оцінювався за результатами покращення здоров'я, а не лише за обсягом витрачених коштів.

Конкретизований план дій спрямованих на досягнення кращого спільного майбутнього людства на основі «Сталого розвитку» був прийнятий у вересні 2015 року всіма 193 країнами-членами ООН, який передбачав зосередження зусиль у наступні 15 років на подоланні крайньої бідності, зменшенні нерівності, забезпеченні справедливості та збереженні навколишнього середовища. Ми твердо налаштовані звільнити людство від бідності та забезпечити захист нашої планети, наголошується у тексті Цілей сталого розвитку, які замінили Цілі розвитку тисячоліття. Цілі сталого розвитку стали заклик до об'єднаних дій, спрямованих на викорінення бідності, захист навколишнього середовища та створення умов для миру і процвітання. Вони розширили спектр пріоритетів, включаючи нові виклики, такі як кліматичні зміни, економічна нерівність, інновації, стале споживання, мир і справедливість. Їх реалізація тісно

взаємопов'язана, де успіх в одній країні залежить від досягнення прогресу в інших.

Важливий напрям інклюзивного розвитку економіки в сучасних умовах визначив новий десятилітній глобальний план до 2030 року, який отримав назву Куньмінсько-Монреальська глобальна рамкова програма в галузі біорізноманіття (англ. Global Framework for Biological Diversity, COP15 Global Framework, Paris Agreement for Nature), який був прийнятий у грудні 2022 року на Куньмінсько-Монреальській конференції ООН з біорізноманіття COP15. На відміну від попереднього десятирічного плану, відомого як Цілі Айтї, він містить більш точно визначені цілі, взяти під охорону 30% наземних і морських територій, відновлення до кінця десятиліття не менше 30% екосистем, що деградували. Сьогодні під таким захистом перебуває тільки 17% суші та 10% морських зон [3]. У рамковій програмі прописані схеми та обсяги фінансування (200 мільярдів доларів США на рік з усіх державних, приватних та благодійних джерел, а також 30 мільярдів доларів США на рік з багатших країн до 2030 року [8] проєктів з охорони природи у країнах, що розвиваються та має більш детальну методологію для оцінки ступеня фактичного досягнення цілей. Ця багатостороння угода, спрямована на збереження біорізноманіття, забезпечення сталого та справедливого використання його компонентів і рівноправного розподілу доходів від використання природних ресурсів. Усі цілі спрямовані на припинення втрат біорізноманіття. Рамкова програма доповнює Паризьку угоду, і разом вони формують глобальну дорожню карту на шляху до справді інклюзивної економіки та сталого розвитку. Вона розроблена та прийнята як відповідь на всі загрози біорізноманіттю та збереження екосистем, включаючи загрози від зміни клімату, шляхом наукових досліджень, впровадженням інструментів стимулів та інноваційних процесів, передачі технологій та практик на основі повного та активного залучення відповідних зацікавлених сторін, включаючи корінні народи та місцеві спільноти, молодь, неурядові організації, жінок та бізнес [13]. Очікується, що уряди країн підписантів (196 країн) до 2030 року допоможуть скороченню вдвічі забруднення пестицидами та небезпечними хімічними речовинами до кінця десятиліття та реалізують програми з усунення пластикового забруднення, досягнуть глобального споживання на справедливій основі та вдвічі скоротять глобальні харчові відходи.

Розвиток на основі сучасних інноваційних технологій створює умови та можливості реалізації особистості. Цифрова революція змінила галузі, створивши високий попит на кваліфікованих спеціалістів у технологічному секторі. Проте цей бум характерний не лише для тих, хто має досвід роботи у сфері технологій, люди із нетехнічних областей можуть легко перейти до успішної кар'єри у сфері технологій на будь-якому етапі свого життя. Саме інновації вплинули на суттєве покращення життя впродовж останнього століття. «Сьогодні, як ніколи, зрозуміло, що штучний інтелект можна використовувати для підвищення продуктивності та розширення доступу до освіти, психічного здоров'я тощо», - вважає Білл Гейтс [11]. Технологізація виробництва створює привілеї для усіх соціальних груп суспільства та разом з тим має і недоліки, так як подальший розвиток цивілізації можливий лише за умов зміни ставлення людей до природи та її ресурсів на основі інклюзивного розвитку, щоб пом'якшити їх результати.

Отже, формуванню концепції інклюзивного розвитку економіки та розуміння її змісту передувала ціла епоха політичних, економічних, соціальних та екологічних змін, усвідомлення яких сприяло змінам через інституціоналізацію розвитку, що вписується у зміст поняття інклюзія (від лат. «inclusivus» – включний), яке вперше було використано для визначення процесу залучення до певних соціальних змін в 1970-х роках у США [7]. Проте, його загальне розуміння в економічній літературі подається як процес, внаслідок якого будь-що або будь-хто включається, тобто залучається або входить до складу як частина цілого [38]. Відмічаючи всезагальний характер змісту цього терміну, Е. Голдберг пропонує трактувати матеріалізацію інклюзивності в економічному середовищі через залучення усіх без винятку до розподілу суспільних благ [28]. Такий підхід до формулювання економічного змісту категорії «інклюзія» розширює його розуміння, яке від початку розглядалося виключно крізь призму соціального виміру. Власне фокус змін, які відображені в таблиці 1 в 40-ві, 50-ті та 60-ті роки стосувалися загалом людини, її потреб, прав та взаємодії в суспільстві. В процесі інституціоналізації інклюзивності відносин у її зміст вкладалося лише ідея зменшення соціальної дискримінації та нерівності в політико-соціальному та частково культурному вияві, чим був обумовлений її центральний аспект інтеграція окремих верств в загальну структуру соціальних відносин. Більш широке

розуміння поняття інклюзії, як процес формування організаційних умов для забезпечення такого процесу, людей до різних сфер діяльності задля підвищення якості їх життя, стало переважати починаючи з 70-их років, що знаходило відображення і у економічній літературі.

Особливо важливими у розумінні ідеї інклюзивності в економічному просторі стали документи реалізації цього процесу міжнародними організаціями та фондами. На основі їх рішень формувалися визначальні риси інклюзивної економіки, серед яких: участь; справедливість; зростання; стабільність; сталий розвиток. Сприйняття концепції як процесу розвитку змінювало інституційне насичення змісту інклюзивний розвиток. В залежності від виділення пріоритетів цього розвитку формувалося і поняття «інклюзивний розвиток». Саме тому ми зустрічаємо у сучасній науковій літературі трактування його як тип економічного зростання, результати якого відчуває кожна людина в соціумі, охоплюючи всі сфери життя [18], результат розвитку соціуму (освітнього, ноосферного, культурного) [7], результат демократизації суспільства через та забезпечення справедливого розподілу результатів праці [34], як результат формування інституціонального порядку з врахуванням потреб майбутніх поколінь [2], розвитку ІТ-індустрії [12] тощо. Окремі дослідники обґрунтовують показники інклюзивного розвитку, зокрема комплексний багатовимірний індекс розвитку, орієнтований на людину та який охоплює різноманітні аспекти, що стосуються індивідуального розвитку людини [29], навіть показник, наскільки міжнародне мислення та розробка політики в галузі розвитку взаємодіють зі свободою релігії чи переконань? Як процес залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації інклю-

зивність відображена і в «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» [22]. Звідси можна зробити важливий висновок, інституціоналізація концепції інклюзивного розвитку економіки спрямована на підкреслення важливості та значимості кожного суб'єкта економіки, цінності кожного члена суспільства для соціуму загалом. Якщо розглядати її з позицій економічної теорії, то основні принципи концепції інклюзивного розвитку є своєрідним продовженням концепції сталого розвитку, а інклюзивна економіка є вирішальним компонентом сталого розвитку [33]. Разом з тим не можна не погодитися з думкою, що вона особливо підкреслює необхідність залучення людей із обмеженими можливостями з метою сприяння задоволення ними власних потреб та участі в суспільному розвитку. [9, с. 35–37].

Висновки. Виходячи з вище викладеного під інклюзивною економікою, на наш погляд, слід розуміти інституціоналізований процес системи економічних відносин, за якої сформований інституціональний порядок розвитку економіки створює максимально рівні умови для доступу, розподілу та реалізації суспільних благ та рівні можливості доступу до економічних ресурсів для кожного члена суспільства, а також у здійсненні управління й впливу на економічні процеси на мікро-, мезо- та макрорівнях. Інклюзивний розвиток економіки має довгострокову перспективу, оскільки основний акцент її інституціоналізації робиться на продуктивну зайнятість як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня добробуту менш забезпечених верств населення, що в кінцевому результаті має забезпечувати збережену екологію і здорове суспільство.

Перспективним напрямом дослідження стає виявлення проблем інклюзії економіки України в повоєнний період її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. No 7. С. 55–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpau_2018_7_10 (дата звернення 18.03.2026).
2. Вдовічена О.Г. Інклюзивний розвиток – сучасна парадигма стійкого економічного зростання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*, 2018. Вип. 3. С. 17–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2018_3_4. (дата звернення 18.03.2026).
3. Водяний А. ООН заявила про ухвалення історичної угоди щодо захисту біорізноманіття. *LIGA.net*. 19 грудня 2022 року. URL: <https://news.liga.net/ua/society/news/oon-zayavila-o-prinyatii-istoricheskogo-soglasheniya-o-zaschite-bioraznoobraziya> (дата звернення 14.05.2026).
4. Воробйова Н., Гаврилюк С., Литвинова Т. Деякі аспекти інклюзивного розвитку економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. No 1 (69). С. 29–37. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-69-29-37> (дата звернення 06.06.2026).

5. Губінко А., Буглай Н. Кінець епохи колоніалізму як чинник європейської політики Великобританії (1940–1950-ті рр.). *Український історичний журнал*, 2020. №5. С. 103–119. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.05.103> (дата звернення 06.06.2026).
6. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку підприємництва і суб'єктів агробізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-4>
7. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *БІЗНЕС ІНФОРМ*, 2018. Вип. 11. URL: https://www.businessinform.net/export_pdf/business-inform-2018-11_0-pages-48_54.pdf (дата звернення 17.05.2026).
8. День, коли світ вирішив урятувати себе: було прийнято Куньмінсько-Монреальську глобальну угоду з охорони природи. *Ecointel*. 07.02.2023. URL: <https://ecointel.com.ua/den-koli-svit-virishiv-uryatuvati-sebe> (дата звернення 26.05.2026).
9. Інклюзивний вимір розвитку міст – центрів ділової активності України: тенденції та перспективи: наукова доповідь / за ред. М.І. Мельник. Львів: НАН України. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України", 2019. 55 с. с. 35–37 (дата звернення 04.06.2026).
10. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів: сутність, прояви та загрози: наукове видання [наук. ред. С. Л. Шульц]; Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 106 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20200039.pdf> (дата звернення 04.06.2026).
11. Кіндратюк Л. Буде технологічний бум: Білл Гейтс розповів про майбутнє штучного інтелекту. *Informator*. 19 грудня 2023 року. URL: <https://informator.ua/uk/bude-tehnologichniy-bum-bill-geyts-rozpoviv-pro-maybutnye-shtuchnogo-intelektu> (дата звернення 04.06.2026).
12. Клуба В. А. Теоретичні засади інклюзивного розвитку ІТ-індустрії в світі та в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2024. № 20. С. 202–209. DOI:10.32702/2306-6814.2024.20.202 (дата звернення 14.03.2026).
13. Конвенція про біорізноманіття. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний сайт. 1992. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/bioriznomanittya/mizhnarodni-dogovory> (дата звернення 03.04.2026).
14. Краус К., Краус Н., Радзіховська Ю. Економічне зростання під впливом техніко-технологічних змін Індустрії 5.0. *Балтійський журнал економічних досліджень*, 2025. т. 11, № 1, 121–134. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-180-192> (дата звернення 26.04.2026).
15. Майовець, Є. Й. Майовець, Ю. М. Інклюзивна інституційна модель інноваційного розвитку аграрної економіки. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 4. С. 114–122. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2020-4-114-122> (дата звернення 22.05.2026).
16. Оварім Г. Арутюнян. Основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. No 3 (14). С. 8–15. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24467.pdf> (дата звернення 22.05.2026).
17. Павлов О.І. Аграрний бізнес в регуляторній системі інклюзивного галузевого та соціально-просторового розвитку об'єднаних територіальних громад та районів України. *Економіка та суспільство*. Випуск № 57.2023. URL: <file:///C:/Users/TechnoPlus/Desktop/3118> (дата звернення 22.05.2026).
18. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України перешкоди в перспективі. *Економічний вісник Донбасу*, 2018. № 1. С. 187–197. URL: [https://www.evd-journal.org/download/2018/1\(51\)/pdf/](https://www.evd-journal.org/download/2018/1(51)/pdf/) (дата звернення 22.05.2026).
19. Рябчин О. Рамкова конвенція ООН про зміни клімату та Паризька угода як основи глобальної кліматичної політики. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 2025, No 3 Том 2. Р. 274–280. Р. 275 URL: <https://herald.khmn.edu.ua/index.php/> (дата звернення 06.04.2026).
20. Серьогіна Д.О., Базецька Г.І., Жовтяк Г.А. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-36> (дата звернення 27.05.2026).
21. Степаненко С. В. Використання та відтворення ресурсного потенціалу аграрного бізнесу за умов інклюзивної економіки. Науковий погляд. *Економіка та управління*. 2023. № 2 (82). С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-82-4> (дата звернення 09.05.2026).
22. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року Проект-2017. URL: https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UNDP_Strategy_v06optimized.pdf (дата звернення 09.05.2026).
23. Тараненко І. В. Модифікація глобалізаційно-інноваційної моделі світової економіки на засадах сталого розвитку: нові виміри конкурентоспроможності. *Європейський вектор економічного розвитку*, 2013. Вип. 1 (12). С. 172–185. URL: <https://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2013/1/25.pdf> (дата звернення 08.05.2026).

24. Шаров О. Відносини України з МВФ як важливий фактор національної економічної безпеки. *Журнал європейської економіки*, 2017. Том 16. № 3 (62). С. 330–356. С. 336. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/Sharov_stattia.pdf (дата звернення 16.05.2026).
25. Europa Directory of International Organizations 2020 Edited By Europa Publications. 22nd Edition. London, 2020. 940 p. DOI <https://doi.org/10.4324/9781003138587>: (дата звернення 07.05.2026).
26. Brundtland Report. Federal Office for Spatial Development ARE. 20 March, 1987. URL: <https://www.aren.admin.ch/aren/en/home/sustainable-development/sustainability-policy/2030> (дата звернення 04.05.2026).
27. Carter N. The Politics of the Environment. Ideas, Activism, Policy. Copyright Cambridge University Press. Published November, 2001. 382 p. URL: <https://elearning.raghunathpurcollege.ac.in/files/22EE504B15869241500.pdf> (дата звернення 27.05.2026).
28. Convention on the Organisation for Economic Cooperation and Development. PARIS 14-th December 1960. URL: <https://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm> (дата звернення 17.05.2026).
29. Dörffel C., Schuhmann S. What is Inclusive Development? Introducing the Multidimensional Inclusiveness Index. Social Indicators Research. *An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*. Published online: 17 January 2022. Volume 162, pages 1117–1148. DOI:10.1007/s11205-021-02860-y (дата звернення 07.05.2026).
30. FAO. 2015. Inclusive business models – Guidelines for improving linkages between producer groups and buyers of agricultural produce, by Kelly, S., Vergara, N. & Bammann, H. Rome, Italy. 128 p. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a16bb0e9-52c4-4d53-acc0-de877dae3b1a/content> (дата звернення 14.05.2026).
31. Goldberg, Edward (2012), "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty by Daron Acemoglu and James Robinson", *American Foreign Policy Interests*, 2012, №. 34. Vol. 6. P. 344–345. DOI: 10.1080/10803920.2012.742407 (дата звернення 14.05.2026).
32. Holden E., Linnerud K., Banister D. Sustainable development: Our Common Future revisited. *Global Environmental Change*. May 2014. Vol. 26. P. 130–139. DOI:10.1016/j.gloenvcha.2014.04.006 (дата звернення 16.05.2026).
33. Krysovaty A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Ovagim A. The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozyjny/Problems of Sustainable Development*, 2024. Vol. 19 (1). pp. 164–172. URL: <https://doi.org/10.35784/preko.5755> (дата звернення 06.05.2026).
34. Lawrence O. Gostin and Eric A. Friedman, "The Sustainable Development Goals: One-Health in the World's Development Agenda," *JAMA*, published online December 14, 2015, 3 p. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/1607/> (дата звернення 18.05.2026).
35. Millennium Development Goals Report 2011, United Nations, June 2011. URL: [https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/\(2011_E\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/(2011_E).pdf) (дата звернення 27.05.2026).
36. Nataliia Kraus, Kateryna Kraus, Oleksandr Manzhuha. Inclusive development of the agricultural sector the basis of sharing and circular economy. *Інклюзивна економіка*. №2 (08). 2025. С. 29–36. URL: https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusive_economics/article/view/257/248 (дата звернення 07.05.2026).
37. Promoting Inclusive Business in Agriculture and Food Systems Forum 01 to 02 December 2022. | By invitation only Le Meridien Hotel, New Delhi, India. URL: <https://www.unescap.org/events/2022/> (дата звернення 07.05.2026).
38. Sachs, J. D. From millennium development goals to sustainable development goals. *The Lancet*, 2012. 379 (9832), 2206–2211. DOI:10.1016/S0140-6736(12)60685-0 (дата звернення 07.05.2026).
39. Zvarych, I., Brodovska O. Global trends of modern inclusive economy. *Agora International Journal of Economical Sciences (AIJES)*, Agora University Press, Oradea, Romania, 2023. Vol. 17, Iss. 1, pp. 145–153, URL: <https://doi.org/10.15837/aijes.v17i1.5772> (дата звернення 26.05.2026).

REFERENCES:

1. Bobukh I. M., Shchehel' S. M. (2018). Stratehichni oriyentyry ekonomichnoho zrostannya Ukrainy: inklyuzyvnist' yak klyuchovyyu priorytet [Strategic guidelines for economic growth of Ukraine: inclusiveness as a key priority]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy*. No 7. S. 55–70 (accessed May14).
2. Vdovichen O.H. (2018). Inklyuzyvnyy rozvytok – suchasna paradyhma stiykoho ekonomichnoho zrostannya [Inclusive development – a modern paradigm of sustainable economic growth.]. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*. Vyp. 3. S. 17–29. (accessed May14).

3. Vodyanyy A. (2022). OON zayavyla pro ukhvalennya istorichnoyi uhody shchodo zakhystu bioriznomanittya [The UN announced the adoption of a historic agreement on the protection of biodiversity.]. *LIGA.net*. 19 hrudnya roku. (accessed June 04).
4. Vorobyova N., Havrylyuk S., Lytvynova T. (2023). Deyaki aspekty inklyuzyvnoho rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Some aspects of inclusive development of the economy of Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. No 1 (69). S. 29–37 (accessed June 06).
5. Hubinko A., Buhlay N. (2020). Kinets' epokhy kolonializmu yak chynnyy yevropeys'koyi polityky Velykobrytaniyi (1940–1950-ti rr.) [The end of the colonial era as a factor in the European policy of Great Britain (1940–1950s)]. *Ukrayins'kyy istorichnyy zhurnal*. №5. S. 103 – 119. (accessed June 06).
6. Hutorov A. O. (2023). Teoretyko-metodolohichni zasady inklyuzyvnoho rozvytku pidpryyemnytstva i sub'yektiv ahrobiznesu [Theoretical and methodological principles of inclusive development of entrepreneurship and agribusiness entities. Ukrainian]. *Ukrayins'kyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky*. 2023. Tom 8. № 3. S. 32–37 (accessed May17).
7. Hutorov A. O. (2018). Teoretyko-metodolohichni zasady inklyuzyvnoho rozvytku natsional'noyi ekonomiky [Theoretical and methodological foundations of inclusive development of the national economy.]. *BIZNES INFORM*. Vyp. 11. (accessed May17).
8. Den', koly svit vyrishyv uryaduvaty sebe: bulo pryynyato Kun'mins'ko-Monreal's'ku hlobal'nu uhodu z okhorony pryrody [The day the world decided to save itself: the Kunming-Montreal Global Agreement on Nature Conservation was adopted]. 07.02.2023. (accessed May 26).
9. Inklyuzyvnyy vymir rozvytku mist – tsentriv dilovoyi aktyvnosti Ukrayiny: tendentsiyi ta perspektyvy (2019): naukova dopovid [Inclusive dimension of development of cities – centers of business activity of Ukraine: trends and prospects] / za red. M.I. Mel'nyk. L'viv: NAN Ukrayiny. DU “*Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrayiny*”. 55 s.(accessed June 04).
10. Eksklyuzyvnist' rehulyuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Exclusivity of regulation of socio-economic development of regions: essence, manifestations and threats] (2020): sutnist', proyavy ta zahrozy: naukovye vydannya [nauk. red. S. L. Shul'ts]; L'viv : DU “*Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrayiny*”, 106 s. (accessed June 04).
11. Kindratyuk L. (2023). Bude tekhnolohiyany bum [There will be a technological boom.]: Bill Heyt-s rozpoviv pro maybutnye shtuchnoho intelektu. *Informator*. 19 hrudnya. (accessed June 04).
12. Klyuba V. A. (2024). Teoretychni zasady inklyuzyvnoho rozvytku IT-industriyi v sviti ta v Ukrayini [Theoretical principles of inclusive development of the IT industry in the world and in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 20. S. 202–209. (accessed March 14).
13. Konventsia pro bioriznomanittya (1992). [Convention on Biological Diversity.]. Ministerstvo zakhystu dovkillya ta pryrodnykh resursiv Ukrayiny. Ofitsiyny sayt. (accessed April 03).
14. Kraus K., Kraus N., Radzikhovs'ka YU. (2025). Ekonomichne zrostannya pid vplyvom tekhniko-tekhnolohichnykh zmin Industriyi 5.0 [Economic growth under the influence of technical and technological changes of Industry 5.0.]. *Baltiys'kyy zhurnal ekonomichnykh doslidzhen'*, t. 11, № 1, 121–134. (accessed April 26)
15. Mayovets', YE. Y. Mayovets', YU. M. (2020). Inklyuzyvna instytutysiyna model' innovatsiynoho rozvytku ahrar-noyi ekonomiky [Inclusive institutional model of innovative development of the agricultural economy.]. *Visnyk CHNU im. B. Khmel'nyts'koho*. Seriya “*Ekonomichni nauky*”. № 4. S. 114–122. (accessed June 04).
16. Ovahim H. Arutyunyan. (2023). Osnovni determinanty rozvytku inklyuzyvnoyi ekonomiky [The main determinants of the development of an inclusive economy]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen'*. No 3 (14). S. 8–15. (accessed June 04).
17. Pavlov O.I. (2023). Ahrarnyy biznes v rehulyatorniy systemi inklyuzyvnoho haluzevoho ta sotsial'no-prostorovoho rozvytku ob'yednanykh terytorial'nykh hromad ta rayoniv Ukrayiny [Agrarian business in the regulatory system of inclusive sectoral and socio-spatial development of united territorial communities and districts of Ukraine.]. *Ekonomika ta suspil'stvo*. Vypusk № 57. (accessed June 04).
18. Prohnyimak O. D. (2018) Inklyuzyvnyy rozvytok Ukrayiny pereshkody v perspektyvy [Inclusive Development of Ukraine Obstacles and Prospects.]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*. № 1. S. 187–197. (accessed May 23).
19. Ryabchyn O. (2025). Ramkova konventsia OON pro zminy klimatu ta Paryz'ka uhoda yak osnovy hlobal'noyi klimatychnoyi polityky [The UN Framework Convention on Climate Change and the Paris Agreement as the basis of global climate policy.]. *Herald of Khmelnytskyi National University*. Economic sciences. No 3 Tom 2. R. 274–280. (accessed April 06).
20. Ser'ohina D.O., Bazets'ka H.I., Zhovtyak H.A. (2023). Svitovyy dosvid povoyennoho ekonomichnoho vidnovlennya terytoriy [World experience of post-war economic recovery of territories]. *Ekonomika ta suspil'stvo*. Vypusk № 48. (accessed May 27).

21. Stepanenko S. V. (2023). Vykorystannya ta vidtvorennia resursnoho potentsialu ahrarynoho biznesu za umov inklyuzyvnoyi ekonomiky [Use and reproduction of the resource potential of agrarian business in the context of an inclusive economy]. *Naukovyy pohlyad: Ekonomika ta upravlinnya*. № 2 (82). S. 22–27. (accessed May 09).
22. Stratehiya staloho rozvytku Ukrayiny do 2030 roku [Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030] Proekt-2017 (accessed May 09).
23. Taranenکو I. V. (2013). Modyfikatsiya hlobalizatsiyno-innovatsiynoyi modeli svitovoyi ekonomiky na zasadakh staloho rozvytku: novi vymiry konkurentospromozhnosti [Modification of the globalization and innovation model of the world economy on the basis of sustainable development: new dimensions of competitiveness.]. *Yevropeys'kyy vektor ekonomichnoho rozvytku*. Vyp. 1 (12). S. 172–185. (accessed May 08).
24. Sharov O. (2017). Vidnosyny Ukrayiny z MVF yak vazhlyvyi faktor natsional'noyi ekonomichnoyi bezpeky [Ukraine's relations with the IMF as an important factor of national economic security.]. *Zhurnal yevropeys'koyi ekonomiky*. Tom 16. № 3 (62). 2017. S. 330–356. S. 336. (accessed May16).
25. Europa Directory of International Organizations 2020 Edited By Europa Publications (2020). 22nd Edition. London. 940 p. (accessed May 07).
26. Brundtland Report (1987). Federal Office for Spatial Development ARE. 20 March. (accessed May 04).
27. Carter N. (2001). *The Politics of the Environment. Ideas, Activism, Policy*. Copyright Cambridge University Press. Published November. 382 p. (accessed May 27).
28. Convention on the Organisation for Economic Cooperation and Development (1950). (accessed May17).
29. Dörffel C., Schuhmann S. (2022). What is Inclusive Development? Introducing the Multidimensional Inclusiveness Index. *Social Indicators Research. An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*. Published online: 17 January Volume 162, pages 1117–1148. (accessed May 07).
30. FAO. 2015. Inclusive business models – Guidelines for improving linkages between producer groups and buyers of agricultural produce, by Kelly, S., Vergara, N. & Bammann, H. Rome, Italy. 128 p. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a16bb0e9-52c4-4d53-acc0-de877dae3b1a/content> (accessed May14).
31. Goldberg, Edward (2012), "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty by Daron Acemoglu and James Robinson", *American Foreign Policy Interests*, №. 34. Vol. 6. P. 344–345. (accessed May 14).
32. Holden E., Linnerud K., Banister D. (2014). Sustainable development: Our Common Future revisited. *Global Environmental Change*. Volume 26, May. P. 130–139. (accessed May16).
33. Krysovaty A., Ptashchenko O., Kurtsev O., Ovagin A. (2024). The Concept of Inclusive Economy as a Component of Sustainable Development. *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*. Vol. 19 (1). pp. 164–172. (accessed May 06).
34. Lawrence O. Gostin and Eric A. Friedman, (2015). "The Sustainable Development Goals: One-Health in the World's Development Agenda," *JAMA*, published online December 14, 3 p. (accessed May18).
35. Millennium Development Goals Report 2011 (2011), United Nations, June. (accessed May 27).
36. Nataliia Kraus, Kateryna Kraus, Oleksandr Manzhura. (2025). Inclusive development of the agricultural sector the basis of sharing and circular economy. *Інклюзивна економіка*. №2 (08). С. 29–36.
37. Promoting Inclusive Business in Agriculture and Food Systems Forum (2022) 01 to 02 December. | By invitation only Le Meridien Hotel, New Delhi, India.
38. Sachs, J. D. From millennium development goals to sustainable development goals (2012). *The Lancet*. 379 (9832), 2206–2211. (accessed May 07).
39. Zvarych I., Brodovska O. (2023). Global trends of modern inclusive economy. *Agora International Journal of Economical Sciences (AIJES)*, Agora University Press, Oradea, Romania, Vol. 17, Iss. 1, pp. 145–153. URL: <https://doi.org/10.15837/aijes.v17i1.5772>

Дата надходження статті: 17.06.2026

Дата прийняття статті до публікації: 16.07.2026

Дата публікації статті: 27.07.2026